

O základoch vyučovania a učenia sa

Usmerňovanie procesov v triede 21. storočia

Čím sú základy hlbšie, tým je stavba pevnejšia

Základnou úlohou učiteľa/-ky v modeli Vysoko efektívne učenie/VEU (predtým Integrované tematické vyučovanie/ITV) je vytvoriť bezpečné a podporujúce prostredie, ktoré umožňuje zmysluplné učenie v súvislostiach s možnosťou výberu. Jeho základom je partnerský vzťah medzi učiteľom/-kou a žiakom, v ktorom sa prejavuje vzájomná úcta a rešpekt. Dôvera a bezpečie sa v triede vytvára vtedy, ak je učenie (sa) založené na nasledovných zásadách:

- **Deti sa učia rôznym spôsobom a zvládnutie učiva im trvá rôzny čas.** Všetky deti sa môžu určité veci naučiť, ale nie rovnakým spôsobom a za rovnaký čas. Potrebujú rozdielnu podporu pri učení sa. Dôležité je tiež, aby si mohli vybrať spôsob, akým dané učivo zvládnu.
- **Deti potrebujú sústredenú pozornosť, starostlivosť, prijatie, lásku.** Všetky deti potrebujú dospelých, ktorým na nich záleží, ktorí prejavujú záujem o ich názory, prežívanie, snažia sa im porozumieť, všímajú si ich keď, robia veci správne, podporujú ich v raste.
- **Pocit bezpečia je základnou podmienkou efektívneho učenia.** Pocit ohrozenia, stres je vážnou prekážkou pri získavaní vedomostí, učení sa, rozvoji osobnosti. Kritizovanie, poučanie, príkazy, rady, irónia, verejné porovnávanie, súťaže pri učení sa brzdia rozvoj prirodzeného potenciálu detí.
- **Deti potrebujú vnímať zmysluplnosť učenia, činností, požiadaviek dospelých.** Všetky deti sa potrebujú naučiť premýšľať, nielen riešiť príklady alebo konštatovať fakty (Karnsová, 1995), pochopiť využiteľnosť toho, čo sa učia v živote, rozpoznať prirodzené dôsledky svojho správania a konania.

Autoritatívny prístup učiteľa/-ky je v triedach VEU nahradený demokratickým, nie však anarchiou. Usmerňovanie procesov v triede vychádza z rešpektovania každého žiaka a je založené na vyjasnení vzájomných očakávaní, vytvorení jasných **dohôd**, pravidiel, postupov fungovania triedy, skupiny, jednotlivcov, ktoré vyplývajú z potrieb detí aj dospelých.

Dieťa participuje na rozhodovaní a učí sa prijať zodpovednosť. Učiteľ/-ka ho vedie k **sebareflexii a sebariadeniu, podporuje jeho sebaúctu**.

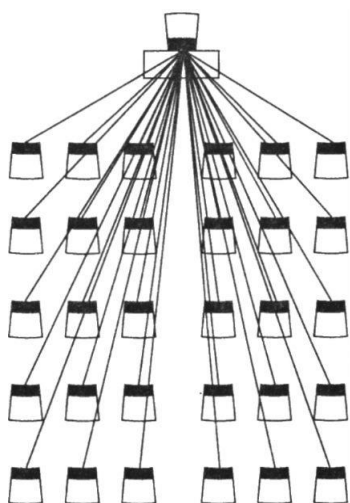
Každodenné ranné stretnutie žiakov v **komunite** preladuje na učenie, upevňuje spolupatričnosť v triede, poskytuje priestor na cielený rozvoj ich sociálnych zručností, podporuje zvnútornenie dohôd, pravidiel triedy. Ranné komunity umožňujú deťom nielen vyjadriť svoje názory, ale aj svoje **pocity**. Komunita nalaďuje, motivuje k učeniu, rozvíjajú sa komunikačné schopnosti, vytvára sa sieť vzájomnej dôvery. **Zavedenie a dodržiavanie pravidiel života poskytuje deťom istotu, že v triede je poriadok, pravidelnosť, že veci fungujú predvídateľným spôsobom.** Vnímajú triedu ako bezpečné prostredie, kde môžu povedať, čo si myslia a budú vypočuté, nebudú sa im posmievať. Deti sa osmeľujú postupne, niekedy využijú právo zdržať sa vyjadrenia a otvoria sa neskôr. Pomáha im rešpektujúci prístup učiteľa/-ky a podporujúce správanie spolužiakov. Zároveň sa učia **rešpektovať** aj iné názory, uvedomujú si, že ľudia môžu mať rôzny pohľad, názor, vkus, vyznávať rôzne náboženstvo, mať rôzne talenty, spôsoby učenia sa, ale preto nemusia byť horší/lepší ako my. Učia

sa vnímať a oceňovať odlišnosti, kooperatívne riešiť problémy, správať sa k ľuďom **podľa zlatého pravidla – čo nechceš, aby robili tebe, nerob ani ty iným.**

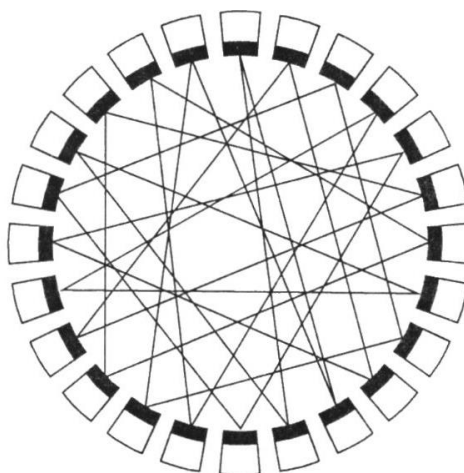
Ide o dlhodobý proces, ktorý si vyžaduje **premyslený, cieľavedomý postup** a kladie nároky na jeho odborné, pedagogické aj **osobné a sociálne kompetencie, dôslednosť.**

Rola učiteľa/-ky sa vo vyučovacom procese posúva z pozície „jediného znalca“ v triede (obr. č. 1) do úlohy **facilitátora - usmerňovateľa** (obr. č. 2). Obrázky vyjadrujú sieť vzťahov učiteľ/-ka - žiak, žiak - žiak v oboch uvádzaných pozíciách.

ZNALEC

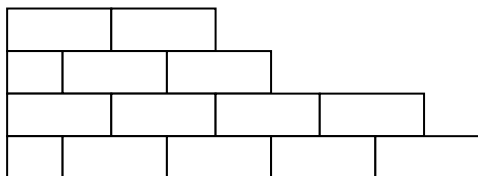
USMERŇOVATEĽ

Veľmi dôležitá je pozitívna sociálna klíma v triede, t. j. ovzdušie bez strachu a hrozieb s dôrazom na zodpovednosť a samostatnosť detí. Konflikty sa nepotláčajú, využívajú sa nástroje kooperatívneho riešenia konfliktov, mediácia, transformácia konfliktov. Životné zručnosti - aktívne počúvanie, zodpovednosť, starostlivosť, priateľstvo a ďalšie sa vyučujú ako súčasť kurikula. Podporuje sa vzájomné povzbudzovanie, oceňovanie, rešpektovanie odlišností a spolupráca. Jeanne Gibbsová (1994) uvádza, že oporou žiakov v každej škole má byť klíma, ktorá:

- podnecuje ich sociálny rozvoj v rozmanitých skupinách a rôznorodom prostredí,
- vytvára podmienky, aby žiaci mohli vyjadrovať svoje názory,
- pomáha zvnútorňovať sociálne zručnosti,
- motivuje záujem o učenie a osobnostný rozvoj,
- umožňuje lepšie sebahodnotenie ako významný predpoklad školskej úspešnosti.

Stavebné kamene - prvky pozitívneho riadenia triedy

Podporujúce prostredie pre učenie s dôrazom na vytváranie dobrých vzťahov, triedneho spoločenstva, podporu sebaúcty detí učiteľ/-ka dosahuje používaním širokej palety nástrojov pozitívneho riadenia triedy, skupiny. Učiteľ/-ka funguje ako facilitátor/ka. Triedu neriadi direktívne, usmerňuje procesy v triede. Uplatňuje princíp participatívnosti – deti majú vplyv na fungovanie vecí, ktoré sa ich dotýkajú. Dospelí dôverujú v ich schopnosti, zaujímajú sa o ich názory a tiež sa učia od detí.

Uvádzame niekoľko prejavov správania, ktoré možno pozorovať pri facilitovaní učenia (aj sociálneho), pri uplatňovaní rešpektujúceho prístupu k deťom v správaní, konaní učiteľa/-ky.

Rozhodujúcim prostriedkom na vytváranie pozitívnej sociálnej klímy je formovanie triedneho spoločenstva. Hlavným nástrojom je [komunita](#) a práca s [pravidlami života](#), so [sociálnymi zručnosťami](#).

Dôležité je podporujúce prostredie, rešpektujúca komunikácia, stratégie a aktivizujúce metódy učenia.

Podporujúce prostredie spoluvytvára:

- ❖ tichý a pokojný hlas a,
- ❖ signály (napr. pre aktívne počúvanie...) na udržanie disciplíny,
- ❖ viditeľný, farebný denný program (program bloku) na tabuli, flipe, ppt,
- ❖ vyvesené písané postupy pre opakujúce sa činnosti (napr. postup pri príchode, pre používanie rôznej intenzity hlasov - tichý, skupinový, hlasný),
- ❖ vizualizované dohody o správaní, vyvesené piktogramy životných zručností, na ktorých trieda pracuje,
- ❖ tichá hudba,
- ❖ príjemné vône,
- ❖ rozdelenie priestoru na skupinové práce, spoločné stretnutia v kruhu, individuálnu prácu, kútiky pre špecifické činnosti (napr. informačný, čitateľský, výskumnícky, oddychový kútik) - priestor obsahuje pracovnú aj relaxačnú časť, viac pripomína obývačku ako kanceláriu, možno vidieť drobné osobné veci, hračky v triede (hra s nimi podľa dohodnutých postupov).

Rešpektujúca komunikácia sa prejavuje v nasledujúcich činnostiach učiteľa/-ky:

- ❖ oslovanie detí krstnými menami,
- ❖ pozorné počúvanie detí, snaha porozumieť,
- ❖ zisťovanie, overovanie potrieb detí pri učení sa,
- ❖ spoločné vytvorenie a upevňovanie pravidiel správania sa v triede,

- ❖ zvládanie emócií, ich kultivované autentické vyjadrovanie,
- ❖ empatické vyjadrenia voči deťom, zrkadlenie pocitov, skusmé pomenovanie prežívania detí,
- ❖ humor, žartovanie, úsmevy (bez irónie a zhadzovania),
- ❖ používanie cielenej reči na životné zručnosti, dohodnuté pravidlá,
- ❖ nevidno/nepočuť zhadzovanie, kritizovanie, vysmievanie sa, vyhrážanie sa, nálepkovanie, verejné porovnávanie detí navzájom, výčitky, prikazovanie...
- ❖ fyzický kontakt (dotyk, pohladenie), keď je to vhodné, zachovanie citlivosti k intímnej zóne detí,
- ❖ individuálne, skupinové rozhovory vedie s deťmi pri zachovaní rovnakej výšky očí,
- ❖ vyváženosť v kladení otvorených aj zatvorených otázok,
- ❖ používanie opisnej otvorenej spätnej väzby, informácií s cieľom zlepšenia správania, výkonu detí uprednostňuje pred hodnotiacimi výrokmi,
- ❖ oceňovanie pokroku jednotlivcov opisom konkrétneho správania, málo pochvál (všeobecných hodnotení osoby dieťaťa),
- ❖ prejavy uznania opisom konkrétneho správania, dosiahnutého výkonu, pozitívneho dopadu správania na ostatných,
- ❖ povzbudzovanie, vyjadrenie dôvery, že deti úlohy zvládnu, odvolávanie sa na minulé úspechy,
- ❖ ponúkanie pomoci, keď je to potrebné,
- ❖ používanie dohodnutých posunkov na oceňovanie prejavov životných zručností,
- ❖ vidno dohodnuté posunky pri zrkadlení porušovania dohôd,
- ❖ orientácia na kooperatívne riešenie konfliktov (zrkadlenie pocitov, empatia k zúčastneným, prizývanie detí k riešeniu problémov, spoločný výber riešenia, dohoda o riešení),
- ❖ jasné zrozumiteľné zadávanie inštrukcií.

Učiteľ/-ka svojím správaním v triede modeluje dohodnuté pravidlá a dohody – robí to, čo hovorí, prejavuje kongruenciu, súlad medzi prežívaným a prejavovaným správaním.

Aktivizujúce stratégie, metódy učenia a postupy:

- ❖ ranné stretnutia v kruhu komunity, preladovanie na učenie,
- ❖ pravidelné aktivity na vyučovanie životných zručností,
- ❖ reflexie učenia po aktivitách so zameraním na prežívanie, rozvoj životných zručností,
- ❖ zaraďovanie sebareflexie,
- ❖ motivačné, objavné učenie v kruhu,
- ❖ možnosti výberu spracovania úloh, ponúkané úlohy spracované podľa Gardnerovej teórie viacnásobnej inteligencie a Bloomovej taxonómie,
- ❖ zaraďovanie aktivít vtiahnutia pri práci v nových skupinách,
- ❖ zaraďovanie energizérov a harmonizérov počas učenia,
- ❖ podpora spolupráce a usmerňovanie práce učebných skupín,
- ❖ poskytovanie primeraného času na zvládnutie úloh, rôzne možnosti dokončovania úloh.

Námety a podnety ako pracovať s nástrojmi pozitívneho riadenia triedy možno nájsť napríklad v knihách CASCO – vytvárajme bezpečné a otvorené prostredie pomocou metódy Casco v ZŠ aj SŠ (vydala NDS, 2007). J. Gibs, Kmene - proces pre sociálny rozvoj a kooperatívne učenie (vydala

ASK 1994), Kopřiva, Nováčková, Nevolná, Kopřivová: Respektovat a být respektován, vydala Spirála 2009.

Spracovali: Tatiana Piovarčiová, Ľubica Bagalová